

demOS

Jaargang 27
Oktober 2011

ISSN 0169-1473

Een uitgave van het
Nederlands
Interdisciplinair
Demografisch
Instituut

Bulletin
over
Bevolking
en
Samenleving

8

NiDi

inhoud

- 1 De Arabische wereld
- 2 Top 10 meeste inwoners
- 6 Kleinkinderen gezocht
- 7 Wereldwijd grote verschillen in kindertal
- 8 Nederlanders en Europa

Foto: Paris_Looking4poetry/flickr.com

De Arabische wereld

THEO ENGELEN EN PAUL PUSCHMANN

Een demografische tijdbom?

Het jaar 2011 zal de geschiedenis ingaan als het jaar van de revoluties in de Arabische wereld. Jongeren lijken in de opstanden een prominente rol te spelen. De helft van de bevolking in dit deel van de wereld is jonger dan 25 jaar. Heeft de Arabische Lente een demografische oorzaak?

Toen eind 2010 in centraal Tunesië een jonge (academisch geschoolde!) straathandelaar zichzelf in brand stak, ontlokte deze demonstratieve wanhoopsdaad grote protesten tegen de regering van Ben Ali. De Tunesische president moest samen met zijn familie en aanhangers het veld ruimen. De vonken van de Jasmijnrevolutie sprongen over naar tal van andere Arabische landen. Na weken van protesten op het Tahrirplein in Cairo en elders in Egypte dwongen vastbesloten demonstranten de Egyptische president Hosni Mubarak tot aftreden. In Jemen vluchtte president Saleh ernstig gewond naar Saoedi-Arabië. In Jordanië, Libanon, Marokko en Syrië kondigden regeringsleiders kortstondig politieke hervormingen aan. In Libië ontstond een regelrechte burgeroorlog om een einde te maken aan het 42-jarige autoritaire bewind van kolonel Khadaffi. Over de achtergronden van deze Arabische Lente breken analisten zich het hoofd. Waarom? Waarom nu? Waarom hier?

Arabische Lente

Omdat de betogers in Noord-Afrika en het Midden-Oosten zich tegen staatshoofden keren, lijken de oorzaken van de onrust in eerste instantie van politieke aard te zijn. Demonstranten roepen om meer vrijheid van meningsuiting, eisen dat er een einde komt aan corruptie en streven naar eerlijke verkiezingen. Als zodanig kan de Arabische Lente als een belangrijke stap in de democratische transitie van deze landen beschouwd worden. Maar er wordt ook geroepen om meer welvaart, meer werkgele-

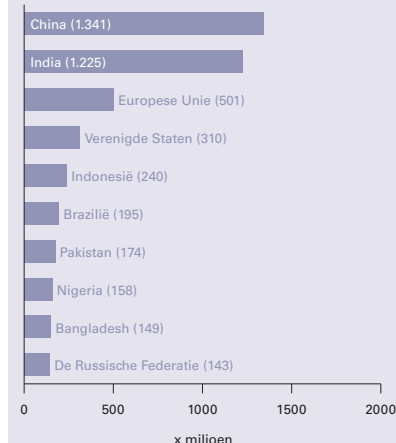

Foto: Jonathan Rashad/flickr.com - Tharir-plein, Cairo

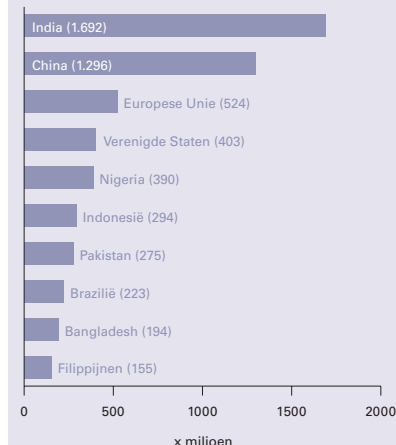
demodata

TOP TIEN MEESTE INWONERS

Top 10 landen met meeste inwoners in 2010

Top 10 landen met meeste inwoners in 2050

Bron: VN Bevolkingsprognose (middenvariant).

genheid en gelijke kansen, ten teken dat er ook belangrijke sociaal-economische motieven in het geding zijn. Tal van journalisten en sociale wetenschappers wijzen bovendien op de rol van het internet en de sociale media, met name Facebook en Twitter. Zonder deze nieuwe media zouden de opstanden onmogelijk zijn geweest. Anderen gaan minder ver en menen dat deze nieuwe communicatiemiddelen de opstanden alleen maar bespoedigd hebben. Ook is er een groep van analisten die de oorzaak van de Arabische Lente zoekt in de demografische opbouw van dit deel van de wereld. Alle landen in de regio hebben een zeer jonge bevolking: ongeveer de helft van de bevolking is jonger dan 25 jaar. Bovendien tonen nieuwsbeelden uit de Arabische wereld aan dat de jeugd prominent aanwezig is bij alle betogingen, protesten en het gewapende verzet. Wijst dit erop dat er ook een demografische oorzaak achter de opstand zit?

Bevolkingsgroei en conflicten

In het verleden hebben verschillende wetenschappers beweerd dat er een nauw verband bestaat tussen demografische ontwikkelingen en het ontstaan van gewapende conflicten. Thomas Malthus wees bijvoorbeeld in 1798 al op de potentiële gevaren van ongelimiteerde bevolkingsgroei. Doordat de bevolking sneller groeit dan de voedselproductie ontstaan er honger, ziektes, opstanden en gewapende conflicten. De geschiedenis kent inderdaad tal van opstanden waarin voedseltekorten in sterke mate bijdroegen tot revolutionaire bewegingen. De bestorming van de Bastille en de vrouwenmars naar Versailles zijn bijvoorbeeld twee kerngebeurtenissen tijdens de Franse revolutie die door voedseltekorten in gang werden gezet. Broodopstanden speelden ook een belangrijke rol in de Russische revoluties van 1905 en 1917.

De hedendaagse Duitse wetenschapper Gunnar Heinsohn heeft een theorie gepresenteerd over

het verband tussen demografie en gewapende conflicten. Hij beweert dat sociale onrust, terrorisme en revoluties door de geschiedenis heen niet zozeer door Malthusiaanse spanningen, als wel door een specifieke samenstelling van de bevolking verklaard kunnen worden. Op het moment dat 15- tot 24-jarigen minstens 20 procent van de totale bevolking uitmaken, ontstaat er een zogenaamde *youth bulge* ('jongerenoverschot'), die geweld onder jonge mannen uitlokt. Als we Heinsohn mogen geloven zijn het niet zozeer honger, armoede en gebrek die deze groep jongeren rebels maken. Het is juist de relatieve deprivatie die hen in opstand doet komen. Het zijn jongeren die over voldoende voedsel beschikken, een redelijke tot goede opleiding hebben

Foto: Damascus.joomla/flickr.com

genoten, maar niet in staat zijn hun levensdoelen te realiseren. Hun oudere broer heeft misschien nog wel een goede baan gevonden, maar voor hen bestaan er weinig toekomstperspectieven. Deze beschrijving lijkt opvallend goed te passen bij de huidige situatie in de Arabische wereld. Verschillende journalisten en wetenschappers beweren dan ook dat de *youth bulge* de belangrijkste structurele oorzaak is van de Arabische Lente. Het is echter de vraag of die constatering terecht is.

Kansarme jongeren

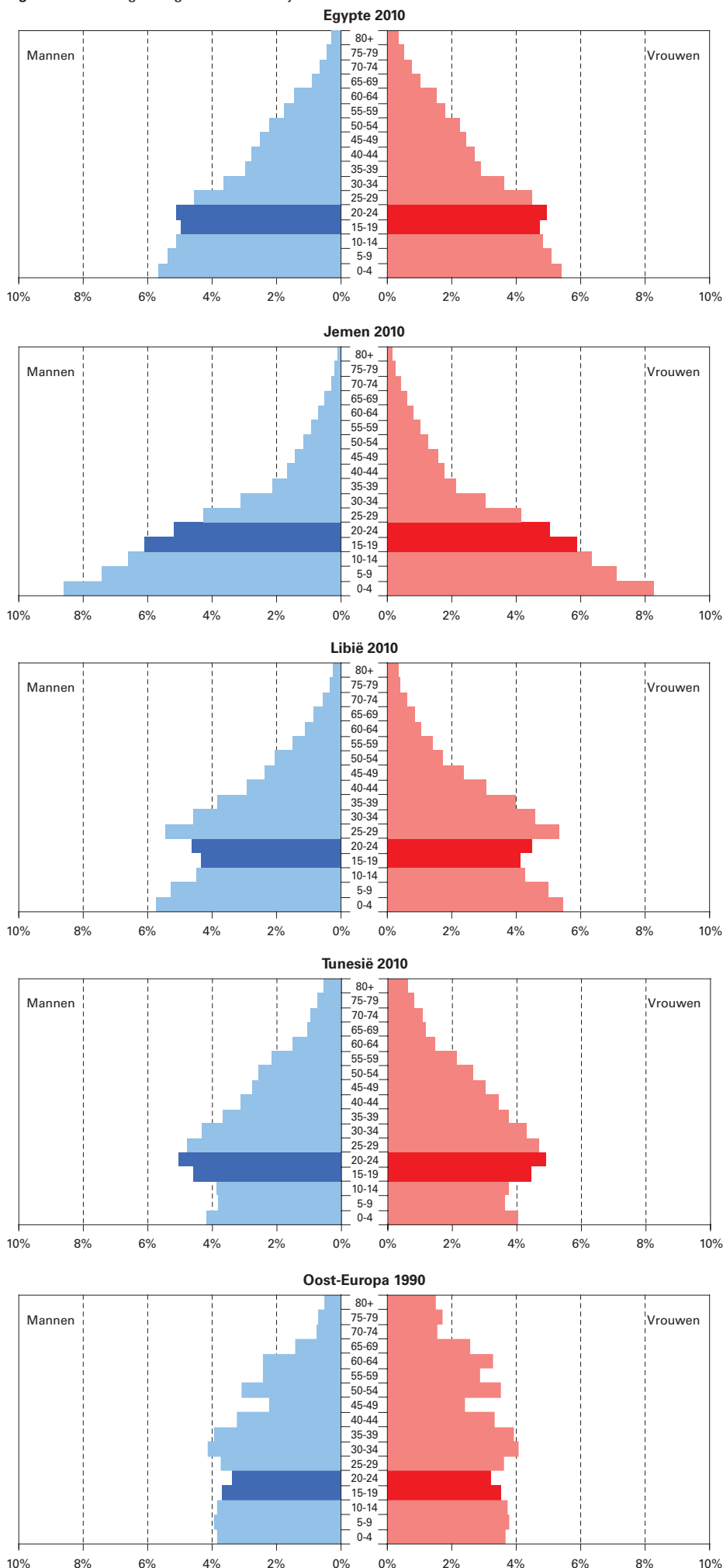
Dat de Arabische bevolking enorm is gegroeid, staat vast. Dankzij de succesvolle bestrijding van epidemische ziektes als tyfus, cholera en malaria, begon in de loop van de twintigste eeuw de levensverwachting in de Arabische wereld sterk te stijgen. Hierdoor ontstond er een ware bevolkingsexplosie. Terwijl rond 1950 slechts zo'n 76 miljoen mensen in dit deel van de wereld woonden, steeg het bevolkingsaantal in de Arabische wereld tot een kleine 360 miljoen in 2010. Ofschoon mede dankzij de succesvolle invoering van geboorteregelingprogramma's de totale bevolkingsgroei gedurende het laatste kwart van de twintigste eeuw flink is gedaald, verwachten de Verenigde Naties dat de bevolking van de Arabische wereld verder zal stijgen tot ruim 630 miljoen in 2050.

In Noord-Afrika en het Midden-Oosten heeft de wedloop tussen de ploeg en de ooienaar hoe dan ook uitgewerkt ten nadele van grootschalige economisch ontwikkeling. Desalniettemin heeft er een serieuze stijging van de levensstandaard plaatsgevonden en is het opleidingsniveau van de jongere generaties fors toegenomen. In de meeste Arabische landen is het alfabetisme tussen de jaren zeventig en nu verdubbeld. Bovendien bezoeken meer en meer jongeren in de Arabische wereld een hogeschool of universiteit. De kansen op het vinden van een goede baan zijn evenwel niet navenant gestegen. Jarenlange werkloosheid is het gevolg. Illustratief voor de frustraties onder

Foto: Dublin_TomSzustek/flickr.com

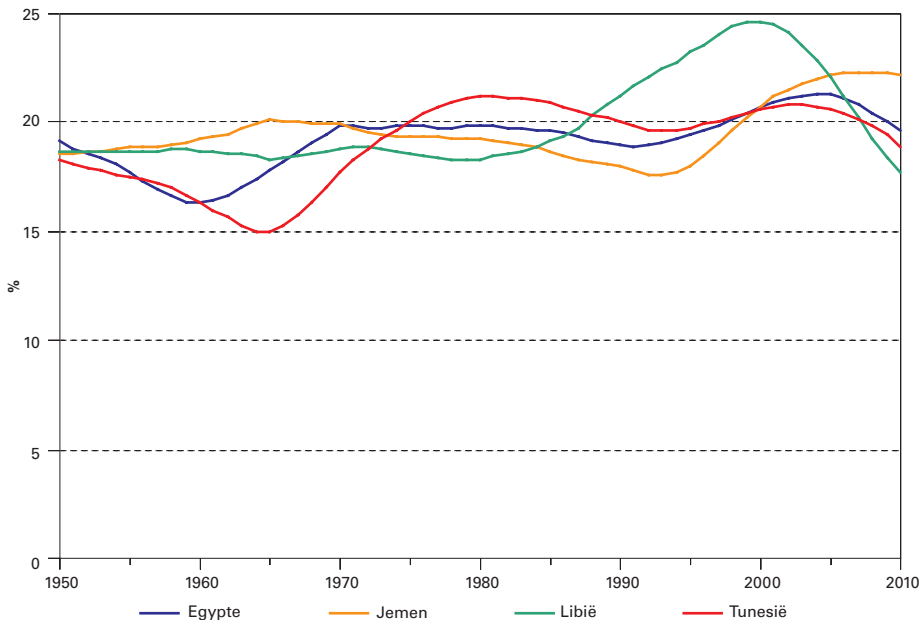

Figuur 1. Bevolking naar geslacht en leeftijd

Bron: VN (World Population Prospects, the 2010 Revision)

Figuur 2. Percentage 15-24 jarigen in Egypte, Jemen, Libië en Tunesië, 1950-2010

Bron: VN (World Population Prospects, the 2010 Revision).

de jongeren is de enorm gestegen huwelijksleeftijd. Jongeren in de Arabische wereld moeten het trouwen en het krijgen van kinderen om financiële redenen steeds langer uitstellen, ook al hebben zij veel geld en energie in onderwijs geïnvesteerd. Zie bijvoorbeeld het extreme voorbeeld van Libië waar in de twee decennia na 1973 de huwelijksleeftijd van vrouwen steeg van 19 tot 29 jaar. Het zijn vooral teleurgestelde werkloze academici die het hardst roepen om verandering en de revolutie leiden. Het zou daarom fout zijn om de oproer in Tunesië en Egypte als 'broodopstanden' te bestempelen. De aanvoerders van de revolutie zijn geen hongerlijdende krottenwijkbewoners uit Cairo, Tunis, Tripoli of Damascus, maar hoogopgeleide jongeren die van mening zijn dat de bestaande politieke leiders te veel voor zichzelf en hun familie hebben gezorgd en zich te weinig om de noden van het volk hebben bekommerd.

Foto: Cairo_ikhwan/flickr.com

Foto: Washington_carmichaelyepezflickr.com

Demografische tijdbom

De demografische situatie in de Arabische wereld helpt om de revolutionaire opstanden in Noord-Afrika en het Midden-Oosten beter te begrijpen. Toch zijn wij, in tegenstelling tot Heinsohn, van mening dat de aanwezigheid van grote groepen goed opgeleide, maar kansarme jongeren geen noodzakelijke en zeker geen voldoende voorwaarde is om een opstand te laten uitbreken. De geschiedenis levert diverse voorbeelden van revolutionaire omwentelingen die plaatsvonden in naties die gekenmerkt werden door een heel andere leeftijdsopbouw. De val van het communisme in Oost-Europa is een goed voorbeeld. Zowel de val van de Berlijnse muur als de latere Joegoslavische oorlogen vonden plaats op een moment dat Oost-Europa al behoorlijk aan het vergrijzen was. Aan de andere kant zijn er landen aan te wijzen met een jonge bevolkingsopbouw waarin grote groepen jongeren weinig kansen werden geboden en revolutionaire omwentelingen desalniettemin uitbleven. Nederland had in de tweede helft van de negentiende eeuw een met het hedendaagse Egypte vergelijkbare demografische opbouw en de armoede was op veel plaatsen zeker zo nijpend. Het heeft niet geleid tot massale volksoproeren en bezetting van het Binnenhof. En trouwens, de leeftijdsopbouw van Tunesië is heel anders dan die van Egypte, Jemen of Libië (figuur 1).

Daar komt bij dat het aandeel 15- tot 24-jarigen van de totale bevolking in de revolutielanden Egypte, Libië en Tunesië reeds vele jaren geleden een hoogtepunt bereikte. Sindsdien is het percentage jongeren daar zelfs behoorlijk gedaald (figuur 2). Met andere woorden: Heinsohn en de zijnen kunnen ook de timing van de revoluties niet voorspellen op basis van hun *youth bulge* theorie. Dan zouden de conflicten immers al zijn uitgebroken rond 1990 (Libië), 1995 (Tunesië) of 2000 (Egypte). Alleen in het geval van Jemen zou men een bevestiging kunnen vinden van de theorie van Heinsohn. Het is dan ook niet de demografische tijdbom die de Arabische wereld op zijn grondvesten doet trillen. De aanwezigheid van grote groepen

Foto: Kodak Agfa/flickr.com

pen kansarme jongeren vormt een reden tot zorg, maar leidt niet noodzakelijkerwijze tot revolutionaire opstanden. Het is één van de wortels van de sociale onrust, misschien zelfs een katalysator, maar zeker niet de alomvattende verklaring.

Modernisering en de rol van vrouwen

Gunnar Heinsohn legt in zijn theorieën rond de samenhang tussen demografie en gewapende conflicten erg veel nadruk op de aanwezigheid van grote groepen kansarme jonge mannen. In onze ogen is nu juist de grote zichtbaarheid van vrouwen in de Arabische Lente opvallend. Qua onderwijsniveau doen vrouwen in het Midden-Oosten en Noord-Afrika nauwelijks meer onder voor mannen. Bovendien wedijveren zij meer en meer met mannen op de arbeidsmarkt. Terwijl vrouwen een halve eeuw geleden doorgaans voor hun twintigste trouwden en hun totale vruchtbaarheidscijfer tussen de 6 en 8 schommelde, beweegt zich hun gemiddelde huwelijksleeftijd tegenwoordig tussen 26 en 34. In veel Arabische landen is de vruchtbaarheid onder de hoogopgeleide vrouwen in de steden al tot rond het vervangingsniveau gedaald. Volgens Youssef Courbage en Emmanuel Tod, twee invloedrijke Franse demografen die enkele jaren geleden reeds een golf van revoluties in de Islamitische wereld voorspelden, zijn de daling van de vruchtbaarheid, de toename in geletterdheid en de afname van endogamie (huwelijken tussen neven en nichten) alle tekenen van de modernisering die de Arabische wereld momenteel doormaakt. Het moge duidelijk zijn dat vrouwen hierin een sleutelrol speelt. Het verwondert dan ook niet dat wij naast mannen tegenwoordig ook vrouwen op de barricaden aantreffen.

Indicatoren van modernisering voor Egypte, Libië en Tunesië

Indicator	Periode	Egypte		Libië		Tunesië	
		Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen
Levensverwachting	± 1975	51	53	55	56	51	55
bij geboorte	± 2010	71	74	72	76	72	77
Gemiddeld aantal	± 1975		5,7		6,2		7,6
kinderen per vrouw	± 2010		2,9		2,0		2,7
Gemiddelde	± 1975	27	21	25	19	27	23
huwelijksleeftijd	± 1995	28	22	32	29	30	27
Deelname aan	± 1975	15%	6%	9%	2%	4%	1%
hoger onderwijs	± 2004	31%	24%	53%	58%	25%	34%
Alfabetisme	± 1985	71%	54%	98%	80%	86%	63%
(jongeren 15-24 jaar)	± 2008	88%	82%	99%	99%	98%	96%
Arbeidsparticipatie	± 1975	80%	5%	80%	7%	87%	20%
(15-64 jarigen)	± 2008	76%	24%	81%	25%	74%	28%

Bronnen: ILO, UNESCO, UN Population Division.

Prof. dr. Th.L.M. Engelen, Radboud

Universiteit Nijmegen, Afdeling Geschiedenis,
en **drs. P. Puschmann**, Katholieke Universiteit
Leuven, Centrum voor Sociologisch Onderzoek.
E-mail: t.engelen@let.ru.nl

LITERATUUR:

- Courbage, Y. en E. Todd (2008), *De onstuitbare revolutie: hoe de moderne ontwikkelingen de Islamitische wereld veranderen*. Rijswijk: Elmar.
- Heinsohn, G. (2003), *Söhne und Weltmacht. Terror im Aufstieg und Fall der Nationen*. Zürich: Orell Füssli.
- Malthus, T. (1798), *An essay on the principle of population as it affects the future improvement of society with remarks on the speculations of mr. Godwin, M. Condorcet, and other writers*. London: J. Johnson.
- Tabutin, D. en B. Schoumakers (2005), The demography of the Arab world and the Middle East from the 1950s to the 2000s. A survey of changes and a statistical assesment. *Population* 60(6), pp. 515-605.

Foto: Paris_Kerim B/flickr.com

Demografie gaat over mensen. Demografische ontwikkelingen zijn een optelsom van keuzes en gedrag van individuen. Andersom zijn die demografische ontwikkelingen ook weer van invloed op de individuele levenssfeer. Carlo van Praag reflecteert vanuit zijn persoonlijke situatie op de veranderende verhoudingen op de familiemarkt: het ruime aanbod aan grootouders en de schaarser wordende kleinkinderen.

Foto: children_grunow/stock.xchng.com

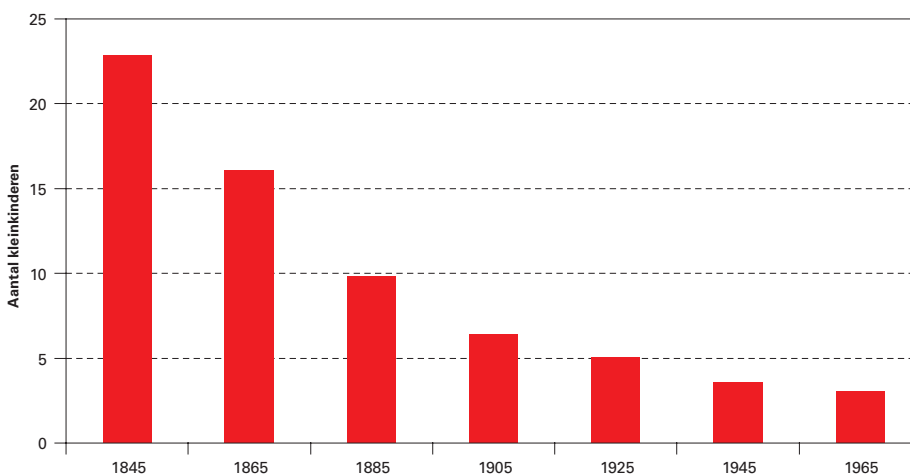
Vrouwen krijgen hun eerste kind, als het er al van komt, op een veel hogere leeftijd dan vroeger. Gezinsvorming gaat met een erg lange aanloop. Dat heeft natuurlijk niet alleen gevolgen voor de demografie van het land, maar ook voor het leven van de zich voortplantende individuen. Een kind dat na zo lang wikken en wegen wordt geboren, is zeer bewust gekozen. Het is niet meer het natuurlijke gevolg van het huwelijk en het is geen onafwendbare gang van zaken meer. Het kind is een project en niet zelden een eenmalig pro-

ject bovendien. Het is een gekoesterd object dat met zorgen, angsten, trots en totale affectie wordt omringd. Het is ook een object van medische en pedagogische expertise. De opvoeding moet wetenschappelijk verantwoord zijn. De talenten van de kleine (en die zijn bij voorbaat in ruime dosis aanwezig) kunnen alleen onder de beste omstandigheden tot ontwikkeling komen en de ouders richten zich met hun volle energie op de schepping van deze omstandigheden. Allemaal prettig voor het kind! Veel beter dan vroeger, toen stoeten van kinderen om de aandacht van hun pedagogisch ondeskundige ouders moesten concurreren en vooral geen lastposten moesten zijn! Of toch niet?

Mirjam Schöttelndreier vond vijftien jaar geleden kennelijk van niet. De titel van haar boek 'Monsters van kinderen, draken van ouders' is veelzeggend. Kinderen krijgen volgens haar veel te veel positieve aandacht, te veel speelgoed, te veel hun zin. Haar relaas over de moderne opvoeding is vernietigend. Anti-autoritarisme en verwennerij vormen een giftig mengsel met de welvaart als katalysator. Het begon met de elite in de jaren zestig, maar inmiddels heeft ongeveer de hele bevolking het idee dat kinderen zich ongehinderd moeten kunnen ontplooiën. De opvoeding als spoedopleiding tot tiran. Elma Drayer sloot zich daar, kort geleden, bij aan: "Tot ver in de twintigste eeuw hoorden kinderen er gewoon bij. Je kreeg ze, of je kreeg ze niet. Zat er een tussen die wat minder perfect was uitgevallen, dan had je pech. Tijd om je daar druk om te maken ontbrak sowieso. Daar zorgden die andere kinderen én dat arbeidsintensieve huishouden wel voor. Het 1,7 zeer gewenste, bewust geplande kind van nu daarentegen mag niet tegenvallen. Dat móét wel leuk, slim, en talentvol zijn". En: "Ongemerkt wordt zo'n kind een enfant roi: het belandt in het gezin op de troon". Misschien wat overdreven! Er wordt, vooral bij de niet zo hoog opgeleiden, nog aardig wat gezag uitgeoefend en ook bij de beter gesitueerden is het stellen van grenzen weer in. Of het zal baten? Je kunt wel regels stellen, maar verwennerij achterwege laten is moeilijker in een situatie waarin natuurlijke beperkingen ontbreken. Het gezinsbudget is toereikend om de kinderen te bedelven onder geschenken en de factor aandacht is in een één- of tweekindergezin ook niet meer zo schaars.

De grootouders doen er nog een schepje op. Hun rol is traditioneel die van verwenners, maar die verwennerij was vroeger wel op rantsoen. Personen geboren in 1865 hadden op 60-jarige leeftijd

Figuur 1. Gemiddeld aantal kleinkinderen per grootouder rond leeftijd 60, naar geboortear van de grootouder (schatting)

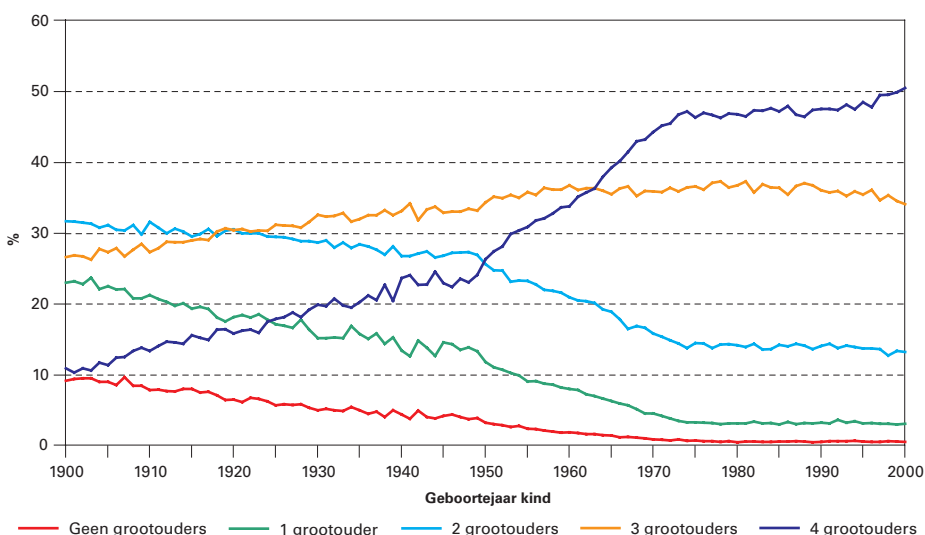
Bron: Beets (2004), *Demos*, 20(5), p. 38.

gemiddeld niet minder dan 16 kleinkinderen. Personen geboren in 1925 hadden er gemiddeld 5. Personen geboren in 1965 (nu dus 46 jaar oud) zullen gemiddeld niet meer dan 3 kleinkinderen hebben (figuur 1). Omgekeerd: kinderen geboren in 1900 hadden bij hun geboorte gemiddeld 2,1 grootouders, iets minder dan 10 procent had geen enkele grootouder en iets meer dan 10 procent had 4 grootouders. Kinderen geboren in 2000 hadden gemiddeld al 3,3 grootouders, slechts 0,3 procent had geen enkele en de helft had nog alle vier (figuur 2). De marktverhoudingen zijn omgeslagen: er is een ruim aanbod aan grootouders, maar kleinkinderen zijn schaars geworden.

De geboorte van een kleinkind is een bijzondere gebeurtenis. Ik kan dat illustreren aan de hand van mijn persoonlijke ervaring. In theorie had ik aan het eind van de jaren tachtig al grootvader kunnen zijn, maar dan had mijn dochter voor haar vijftiengste jaar een kind moeten hebben. Dat was toen al niet meer gebruikelijk. Had zij zich aan het gemiddelde gehouden, dan zou zij niettemin voor haar dertigste van een eerste kind zijn bevallen en dan was ik omstreeks 1995 tot het grootouderschap bevorderd. In feite heeft het tot 2002 geduurd voordat deze gebeurtenis zich voltrok. Is het een wonder dat wij (mijn vrouw en ik) nu wekelijks twee maal face-to-face-contact hebben met de kleine, nog los van alle telefoongesprekken tussendoor?

De hier geschetste situatie is niet zeer uitzonderlijk. Volgens wetenschappelijk onderzoek heeft meer dan de helft van de Nederlandse grootouders elke week contact met één of meer kleinkinderen en bij een achtste is dat contact zelfs dagelijks. Nee, mijn persoonlijke ervaring is niet uniek. Het grootouderschap komt zelden ongelegen. Het doet zich voor in een levensfase waarin mensen afstand doen van overige rollen in hun bestaan. De kinderen zijn de deur uit en er valt niets meer aan op te voeden. De werkgever heeft afgezien van onze diensten en van het hele netwerk waarmee een betaalde baan is omgeven, is

Figuur 2. Percentage kinderen dat bij geboorte geen, 1, 2, 3 of 4 grootouders heeft naar geboortjaar van het kind

Bron: Van Poppel et al. (2010), *Demos*, 26(9), p. 9.

niets over. Zouden al die gepensioneerden het inderdaad 'drukker hebben dan ooit tevoren'? Hooguit als zij op hun werk nooit iets uitvoerden! Kortom, die kleinkinderen komen als geroepen en zij bieden de grootouders een nieuwe rol in het leven, een rol die de tweeverdienende tussen-generatie hen graag gunt. En zij kunnen er nog lang van genieten ook! Want laat, zo tussen de 55 en 60 jaar, treedt het grootouderschap in, maar bij de huidige levensverwachting hebben mensen dan nog zo'n 25 jaar tegood.

Drs. C.S. van Praag, verbonden als fellow aan het NIDI, e-mail: praag@nidi.nl

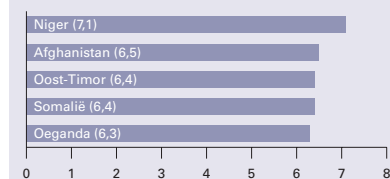
LITERATUUR:

- Schötelndreier, M. (1995), *Monsters van kinderen, draken van ouders*. Amsterdam: Muntinga.
- Drayer, E. (2010), *Verwende prinsesjes. Portret van de Nederlandse vrouw*. Amsterdam: De Bezige Bij.
- Oppelaar J. en P. Dykstra (2004), Contacten tussen grootouders en kleinkinderen. *Mens en Maatschappij*, 79(3), pp. 264-286.

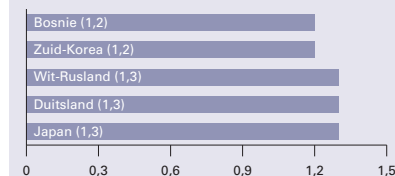
demodata

WERELDWIJD GROTE VERSCHILLEN IN KINDERTAL

Landen met hoogste...

...en laagste kindertal (TFR) per vrouw

Bron: UNICEF, 2011.

Foto: Todd Anderson/flickr.com

Nederlanders en Europa

Een dubbel gevoel

Hoewel Nederlanders tot de meest internationaal gerichte burgers van Europa behoren, voelen zij zich nauwelijks verbonden met de Europese Unie. Is Nederland daarmee een buitenbeentje in Europa?

Nederlanders behoren tot de meest internationaal gerichte burgers van de Europese Unie, zo viel te lezen in het vorige nummer van DEMOS. Vooral in sociaal-cultureel opzicht voelen Nederlanders zich verbonden met het buitenland: ze spreken vreemde talen, gaan graag op vakantie naar het buitenland, volgen nieuws, sport en cultuur uit andere landen en consumeren regelmatig 'buitenlands' eten. Samen met de Luxemburgers en de Zweden voelen zij zich het meest verbonden met andere landen. Nederlanders voelen zich vooral verbonden met Frankrijk (19%), Duitsland (19%), België (16%), het Verenigd Koninkrijk (11%) en Italië (10%). Waar een op de twee EU-burgers zich met geen enkel ander land verbonden voelt, geldt dat slechts voor een op de vijf Nederlanders.

Europese Unie

De sterke verbondenheid van Nederlandse burgers met andere (Europese) landen vertaalt zich echter niet in een sterk gevoel van verbondenheid met de Europese Unie. Daar expliciet naar gevraagd zegt 7 procent zich zeer en 26 procent zich redelijk verbonden te voelen met de EU. 43 procent voelt zich nauwelijks verbonden met de EU en 24 procent voelt zich zelfs helemaal niet verbonden met 'Brussel'. Een dergelijke ambivalente houding vinden we ook bij de Zweden, Cyprioten, Denen en Tsjechen.

De verbondenheid met de EU is het hoogst in Italië, gevolgd door Luxemburg, Polen, Slowakije en Spanje. Het laagste scoort niet geheel

onverwacht het Eurokritische Verenigd Koninkrijk, gevolgd door Cyprus, Nederland, Finland en Estland.

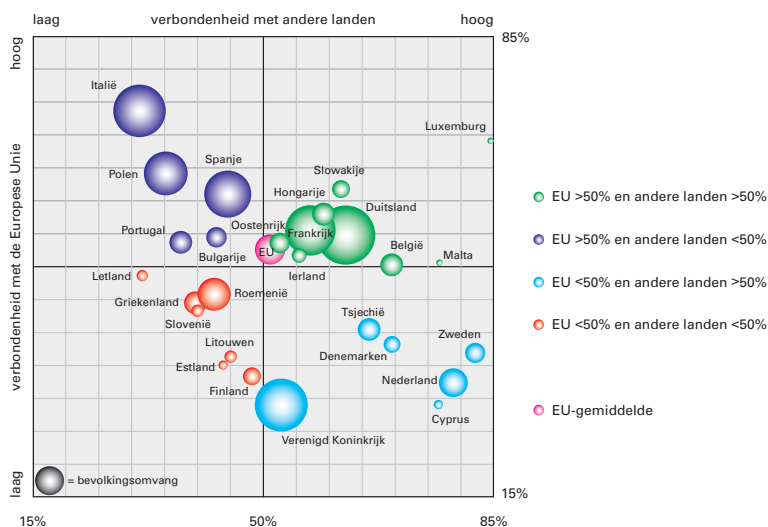
Jongeren

In de meeste lidstaten voelen jongeren zich in verhouding meer verbonden met de EU dan ouderen. De uitzonderingen zijn echter Nederland en Denemarken. Van de Nederlandse jongeren in de leeftijdsgroep 15 tot 25 jaar voelt slechts 5 procent zich zeer en 22 procent zich redelijk verbonden met de EU. 48 procent voelt zich nauwelijks verbonden met de EU en 24 procent voelt zich helemaal niet verbonden. De Nederlandse jongeren scoren zelfs iets lager dan de Britse jongeren en daarmee het laagst van alle jongeren in de EU.

Tot slot

'Internationale verbondenheid', een concept dat vooral persoonlijke relaties reflecteert, blijkt nauwelijks samen te hangen met het meer abstracte politiek-economisch getinte begrip 'verbondenheid met de EU'. Voor een grote groep landen lijkt het verband zelfs eerder omgekeerd. Enerzijds zijn daar landen als Nederland, Denemarken en Zweden, waar de burgers zich redelijk tot zeer verbonden voelen met andere landen, maar zich nauwelijks tot niet verbonden voelen met de Europese Unie. Anderzijds zijn daar landen als Italië, Polen en Spanje, waar de burgers zich redelijk tot zeer verbonden voelen met de EU, maar juist nauwelijks tot niet met andere landen.

Percentage burgers per land dat zich redelijk of zeer verbonden voelt met andere landen en met de Europese Unie, 2010

Bron: Eurobarometer (februari/maart 2010).

DEMOS verschijnt 10 x per jaar en wil de kennis en meningsvorming over bevolkingsvraagstukken bevorderen.

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen met bronvermelding wordt op prijs gesteld. Graag ontvangt de redactie een bewijsexemplaar.

Het NIDI is een instituut van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. Het NIDI houdt zich bezig met onderzoek naar bevolkingsvraagstukken.

colofon

DEMOS	is een uitgave van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI).
Redactie	Nico van Nimwegen, hoofdredacteur Hanna van Solinge, eindredacteur Peter Ekamper, webredacteur
Adres	NIDI/DEMOS Postbus 11650 2502 AR 's-Gravenhage
Telefoon	(070) 356 52 00
E-mail	demos@nidi.nl
Internet	demos.nidi.nl / www.nidi.nl
Abonnementen	gratis
Basisontwerp	Harmine Louwé
Druk	Nadorp Druk b.v., Poeldijk

LITERATUUR:

- Ekamper, P. en J.J.S. Schoorl (2011), Europeanen zonder grenzen; internationale verbondenheid in de Europese Unie. *Demos, bulletin over bevolking en samenleving* 27(7), pp. 1-5.

Peter Ekamper en Jeannette Schoorl,
NIDI. E-mail: ekamper@nidi.nl

EUROBAROMETER

De Eurobarometer is een sinds 1973 uitgevoerd enquêteonderzoek van de Europese Commissie naar de publieke opinie in alle EU-lidstaten. De hier gebruikte gegevens komen uit de Eurobarometer van februari/maart 2010. De totale steekproefomvang was 26.600 personen, allen EU-ingezetenen van 15 jaar of ouder met de nationaliteit van een van de 27 EU-lidstaten.